

The Greek Review of Social Research

Vol 129 (2009)

129 B'

Η γνώση μας για το έγκλημα μέσα από
δευτερογενείς πηγές και ποσοτικοποιήσεις:
Ουσιαστικά ζητήματα και μεθοδολογικοί
προβληματισμοί

Ιωάννα Τσίγκανου

doi: [10.12681/grsr.85](https://doi.org/10.12681/grsr.85)

Copyright © 2014, Ιωάννα Τσίγκανου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τσίγκανου Ι. (2014). Η γνώση μας για το έγκλημα μέσα από δευτερογενείς πηγές και ποσοτικοποιήσεις: Ουσιαστικά ζητήματα και μεθοδολογικοί προβληματισμοί. *The Greek Review of Social Research*, 129, 5–31.
<https://doi.org/10.12681/grsr.85>

Ιωάννα Τσίγκανου*

Η ΓΝΩΣΗ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ
ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΙΣ:
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ

Ο κεντρικός προβληματισμός κάθε μελέτης που αφορά το *έγκλημα* ακολουθεί, ή πρέπει να ακολουθεί, δύο κυρίαρχες κατευθύνσεις σκέψης: Η μία αφορά το βασικό ερώτημα «*τι μελετάμε*» και η δεύτερη το «*πώς το μελετάμε*». Και οι δύο κατευθύνσεις εμπλέκουν στη διαδρομή τους πλήθος δευτερευόντων ερωτημάτων, όπως, για παράδειγμα, την «*έκταση του εγκληματικού φαινομένου*», τις «*διαφοροποιήσεις του με την πάροδο του χρόνου χωροχρονικά*», καθώς και το «*πώς πληροφορούμεθα γι' αυτό*». Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά συνεπάγονται την περαιτέρω διερεύνηση ευρύτερων ζητημάτων, όπως η *σχέση της πληροφορίας με τους τρόπους και τα μέσα με βάση τα οποία σχετικά δεδομένα συγκεντρώνονται, δημοσιεύονται και χρησιμοποιούνται*.¹

Ο ερευνητής που αποφασίζει να επικεντρώσει την προσοχή του στο ερώτημα που αφορά τις *πηγές της γνώσης μας για το έγκλημα*, και μάλιστα επιλέγει να ασχοληθεί ιδιαίτερα με τις *έμμεσες πηγές*, τις δευτερογενείς, δηλαδή, αποδείξεις του περάσματος στην πράξη ή/και την κοινωνι-

* Η Τσίγκανου Ιωάννα, Διδάκτωρ της Κοινωνιολογίας του Εγκλήματος, είναι Διευθύντρια Ερευνών στο Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.

1. Βλ. σχετικές παρατηρήσεις στο Maguire M., 1994, «Crime statistics, patterns and trends: Changing perceptions and their implications», στο Maguire M., Morgan R., Reiner R., *The Oxford Handbook of Criminology*, σ. 233-291.

κή αντίδραση σ' αυτήν² –μεγάλο τμήμα των οποίων καταλαμβάνει η επίσημη στατιστική των εγκλημάτων και της ποινικής αντιμετώπισής τους από τους φορείς άσκησης τυπικού κοινωνικού ελέγχου–, έρχεται αντιμετώπιος με ένα πλήθος *αριθμών*. Βρίσκεται μπροστά σ' ένα δάσος αριθμοποιήσεων χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων. Οι *ποσότητες των αριθμών* που κυριαρχούν στο τοπίο είναι τακτοποιημένες ως *περιγραφικές κατηγορίες* εγκλημάτων και δραστών κάτω από *κεφαλίδες (labels)*, που αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου και συχνά διαφοροποιούνται από τη μία πηγή πληροφοριών στην άλλη. Η διαπίστωση αυτή, βέβαια, η οποία έχει συχνά επισημανθεί σε συναφείς μελέτες,³ σπάνια παρεμποδίζει την πολιτική αλλά και την επιστημονική ρητορεία από τη συστηματική και σημαντική χρήση, αλλά και κατάχρηση μετρήσεων του εγκλήματος με μια αβάστακτη ελαφρότητα τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς.

Όσο, όμως, κι αν η *γλώσσα των αριθμών* είναι απαραίτητη και ισχυρή στην τεκμηρίωσή της, μπορεί να αποβεί αποπροσανατολιστική, αν δεν αξιοποιηθεί με πλήρη επίγνωση των περιοριστικών της όρων: από τη μια πλευρά, οι αριθμοί μπορούν να καταδείξουν ότι *το έγκλημα και η παρέκκλιση βρίσκονται παντού και αφήνουν ίχνη παντού*. Καταδεικνύουν και επισημαίνουν αυτούς που τα γνωστοποιούν κι εκείνους που προσπαθούν να τα ελέγξουν, τους δράστες και τα θύματα, το περιβάλλον, τη σκληρή τέλεση του εγκλήματος. Ανάλογα με το είδος της ανάγνωσης σχεδόν κάθε περιβάλλον μπορεί να ερμηνευθεί *ως ένα «αρχείο» όχι μόνο γεγονότων, αλλά κυρίως των συνεπειών του, καθώς και της κοινωνικής αντίδρασης την οποία προκαλεί το πέραςμα στην πράξη*.⁴ Από την άλλη πλευρά, στην καρδιά του ζητήματος του μεγέθους της εγκληματικότητας συνυπάρχουν ένα πολιτικό ζήτημα κι ένα ζήτημα κοινωνικής συμπερι-

2. Κατά τη διάκριση των Downes D., Rock P., 2003, «Sources of knowledge about deviance», στο Downes D., Rock P., *Understanding deviance*, Oxford University Press, σ. 24-52.

3. Βλ. ενδεικτικά, Bottomley A. K., Pease L., 1986, *Crime and punishment: Interpreting the data*, Open University Press· Milton Keynes, Lambropoulou E., 2005, «Crime, criminal justice and criminology in Greece», *European Journal of Criminology*, vol. 2, no 2, σ. 211-247· Maguire M., 1994, «Crime statistics, patterns, and trends: Changing perceptions and their implications», στο Maguire M., Morgan R., Reiner R. (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, London, σ. 233-291· Spinnelis C., 1997, *Crime in Greece in perspective*, Athens, N. Sakkoulas Publishers· Walker M. (ed.), 1995, *Interpreting crime statistics*, Oxford, Clarendon Press.

4. Downes D., Rock P., 2003, *Understanding deviance*, Oxford University Press, σ. 43.

φοράς. Οι αριθμοί για το έγκλημα δε συνιστούν αληθινά γεγονότα με την έννοια των πραγματικών ιδιοτήτων του ύψους και του βάρους του ανθρώπινου σώματος. Συνιστούν ηθικού τύπου οντότητες και όχι φυσικές στατιστικές ποσοτικοποιήσεις.⁵ Όπως έχει επίσης υποστηριχθεί, «οι τάσεις της εγκληματικότητας εξαρτώνται από την (συγ)κάλυψη (ποια και πόσα εγκλήματα κατά περίοδο), τους κανόνες μέτρησης, τις αναδιατυπώσεις των ποινικών διατάξεων και τις ποινικοποιήσεις/αποποινικοποιήσεις συμπεριφορών. Τα επίπεδα του εγκλήματος, οι μορφές του εγκλήματος και οι τάσεις του εγκλήματος δεν αφορούν μόνο τις στατιστικές, αλλά και τις αναπαραστάσεις της κοινής γνώμης για το έγκλημα και τον εγκληματία. Νομοθετικοί προσδιορισμοί και κοινωνικές κατασκευές αλλοιώνουν την έννοια του πραγματικού εγκλήματος».⁶ Με αυτήν την έννοια το έργο του ερευνητή του εγκλήματος διαφοροποιείται από το έργο κοινωνικών επιστημόνων άλλων επιστημονικών κλάδων ως προς το ότι φέρει μεγαλύτερο το βάρος της απόδειξης των δευτερογενών αναλύσεων του, δηλαδή των αναλύσεων κοινωνικών δεδομένων τα οποία συγκεντρώθηκαν για κάποιον άλλο σκοπό ή από κάποιον άλλο οργανισμό,⁷ όπως είναι η περίπτωση των επίσημων στατιστικών δεδομένων για το έγκλημα.

Εύκολα γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω ότι ο χρήστης έμμεσων πηγών για το έγκλημα, όπως –ενδεικτικά και για τη χώρα μας– η περίπτωση της επίσημης «Στατιστικής της Δικαιοσύνης –Πολιτικής, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής»,⁸ αντιμετωπίζει πληροφορίες και μηνύματα που εκφέρονται με τη γλώσσα –ή διαφορετικά τον κώδικα– των αριθμών για ένα πλήθος κοινωνικών πραγματικοτήτων που ομαδοποιούνται κάτω από τον όρο έγκλημα –ή ηπιότερα– αδίκημα. Καμία πληροφορία, η οποία παρέχεται από το πλήθος των ομαδοποιημένων ποσοτικών αθροισμάτων, δεν μπορεί να είναι δόκιμη χρηστική, αν ο ενδιαφερόμενος χρήστης δε «σπάσει τον κώδικα», δεν μπορέσει να κατανοήσει τη γλώσσα των αριθμών.

5. Κατά τον Young J., 1988, «Radical Criminology in Britain: The emergence of a competing paradigm», *The British Journal of Criminology*, vol. 28/2, σ. 289-313, εδώ σ. 175.

6. Πανούσης Ι., 2007, «Στατιστική ή εκ-στατική εγκληματικότητα;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2007, σ. 1010-1018, εδώ σ. 1010.

7. Για τον ορισμό βλ. Fielding J., Gilbert N., 2002, *Understanding social statistics*, London, Sage, σ. 4.

8. Η Στατιστική αυτή εκδίδεται με πολυετείς κατά καιρούς διακοπές από τη δεκαετία του 1920 κι εντεύθεν στη χώρα μας από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.

Μια τέτοια διεργασία κατανόησης αναπόφευκτα συμπεριλαμβάνει δύο διαφορετικά επίπεδα: ένα θεωρητικό –ουσιαστικό και μεθοδολογικό– και ένα επιχειρησιακό – τεχνικό.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ: ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Η κατανόηση της *γλώσσας των αριθμών* στο ουσιαστικό επίπεδο αναγκαστικά διέρχεται από την αποσαφήνιση της *οντότητας*, την οποία οι αριθμοί κάθε φορά αναπαριστούν και συμβολίζουν. Στην περίπτωση των *αριθμών για το έγκλημα*, ο αρχικός ουσιαστικός προβληματισμός αφορά την αναζήτηση αυτής της ίδιας της έννοιας του εγκλήματος και των συναφών με αυτή νοηματοδοτήσεων και εκφορών σε συγχρονικό και διαχρονικό επίπεδο. Αυτή η διερεύνηση της *πραγματικής ταυτότητας* της εικόνας που ζωγραφίζουν κάθε φορά οι αριθμοί είναι ένα δύσκολο εγχείρημα, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του *δυισμού* που κυριαρχεί ως προς τη φύση των εγκλημάτων ως *οντολογικών κοινωνικών πραγματικοτήτων* και, ταυτόχρονα, ως *κατασκευασμένων κοινωνικών πραγματικοτήτων* μέσα από τη διαμόρφωση *τυπικών* –συνήθως νομικών– και *άτυπων ορισμών* αυτών των κοινωνικών πραγματικοτήτων.

Με αυτόν τον τρόπο, η κατανόηση της *γλώσσας των αριθμών για το έγκλημα* μετατρέπεται, κάθε φορά, στην κατανόηση του *ουσιαστικού ορισμού του εγκλήματος*, η οποία, με τη σειρά της, εκφράζεται μεθοδολογικά για τον ερευνητή σε μια προσπάθεια *ανασύνταξης* της θεμελικής αναλυτικής κατηγορίας «*έγκλημα*».⁹ Εξίσου απαραίτητη είναι η *παράλληλη αποκωδικοποίηση* της συγχρονικής, κάθε φορά, κοινωνικής πραγματικότητας, η οποία απαιτεί και προϋποθέτει την επανεξέταση των όψεων του παραπάνω *δυισμού* που αφορούν τις *σημαινόμενες συμπεριφορές ή πρακτικές*, που υποτάσσονται στη *σημαίνουσα οντότητα* του όρου «*έγκλημα*». Σ' αυτήν τη διαδικασία, εκτός από τη γνώση για τα είδη των συμπεριφορών και των πρακτικών που εντάσσονται κάθε φορά κάτω από τη γενική κατηγορία «*έγκλημα*», αναγκαία καθίσταται και η *αποκάλυψη* της *σημασίας* των συναφών νομικών κατηγοριών ως τμήμα-

9. Όπως έχουμε ήδη σημειώσει, βλ. Τσίγκανου Ι., 2003, «*Έγκλημα και επικινδυνοποίηση στην κοινωνία της διακινδύνευσης, των κοινωνικών ανισοτήτων και της διαφοράς*» στον τιμητικό τόμο αφιέρωμα για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τόμ. Β', σ. 1385-1404.

τος ενός γενικού κανονιστικού περιβάλλοντος καθώς και του ρόλου της ιδεολογικής παραμέτρου.¹⁰

Στη συνέχεια, αναδεικνύεται η αναγκαιότητα της επανεξέτασης των δεδομένων *εγκληματολογικών και εγκληματικών ταξινομιών*. Οι διακρίσεις και οι διαχωρισμοί των οντοτήτων του εγκλήματος, πραγματικών ή/και κατασκευασμένων, σε κατηγορίες και υποκατηγορίες με συγκεκριμένη διάταξη αριθμοποιήσεων, μεμονωμένων περιπτώσεων, ή/και αθροισμάτων περιπτώσεων –εν πολλοίς ανόμοιων μεταξύ τους– σε σύνολα ή υποσύνολα, κατά μεταβλητή ή δείκτη κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών, περιορισμένης ή μη γεωγραφικής εμβέλειας, κ.λπ., συνιστούν ένα επόμενο βήμα προβληματισμού και ανάλυσης. Ακόμη και στην περίπτωση που τα υπάρχοντα εννοιολογικά ταξινομητικά σχήματα, δηλαδή, οι δεδομένες περιπτώσεις κατηγοριοποίησης συγκεκριμένων συμπεριφορών και πρακτικών, ως εγκληματικών, δεν αμφισβητούνται από τον αναλυτή, ακόμη και όταν ο ερευνητής συντάσσεται με την άποψη ότι οι δεδομένες ταξινομίες είναι και παραμένουν αναλλοίωτες σχηματοποιημένες κοινωνικές κατηγορίες, η ανάλυση δεν μπορεί να περιορίζεται στην ανίχνευση της γένεσης ή/και της εξέλιξης αυτών των κατηγοριών. Η *κληρονομιά*, δηλαδή, της έννοιας του εγκλήματος δεν μπορεί να εμποδίζει την αναλυτική ανακατασκευή της ουσιαστικής υφής του μέσα από τη μελέτη των ειδικών κάθε φορά κοινωνικών φαινομένων και του περιβάλλοντος που τα κατασκευάζει.

Από την άλλη πλευρά, ακόμη και αν αποδεχθούμε τον ισχυρισμό ότι οι ταξινομήσεις του εγκλήματος εξουσιάζονται από το αξίωμα της σχετικότητας και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να υπάρξει αντικειμενική ανάλυση των δεδομένων που έχουν κατηγοριοποιηθεί μ' αυτόν τον τρόπο,¹¹ και μόνον η ανάλυση και η επεξεργασία αυτών των ίδιων των ταξινομητικών σχημάτων (της εννοιολογικής τους συγκρότησης και της κατασκευής του ταξινομητικού σχήματος) εμπλέκεται άμεσα στη διαδικασία προσδιορισμού της ουσιαστικής υφής του εγκλήματος. Και τούτο διότι οι ταξινομίες δεν είναι ουδέτερες.¹² Η κατασκευή κάθε ταξινομητικής μήτρας, η εννοιολογική συγκρότηση του περιεχομένου της, σε καμία περίπτωση δεν χαρακτηρίζεται από θεωρητική ουδετερότητα

10. Βλ. ανάλογους ισχυρισμούς στο Πανούσης Ι., 2007.

11. Βλ. σχετικά Cooper D.E., 1995, «Science, society and rationality», *History of the Human Sciences*, no 8/2, σ. 109-115.

12. Βλ. τις ενδιαφέρουσες συναφείς παρατηρήσεις του Τσουκαλά Κ., 1987, *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Θεμέλιο.

διότι είναι ευθέως συναρτημένη με συγκεκριμένη θεωρητική ματιά ή ερμηνεία του κοινωνικού γίνεσθαι και, ειδικότερα για την περίπτωση μας, του εγκληματικού φαινομένου.

Επιπλέον, η προσήλωση στις παραδοσιακές εννοιολογικές εμπνεύσεις δεν είναι απαλλαγμένη σχετικιστικών κατηγοριοποιήσεων. Σε μερικές περιπτώσεις η ταξινόμηση εγκληματικών πράξεων διαπλέκεται με μια διαδικασία αντικειμενικού προσδιορισμού τους με τρόπο ανομοιογενή, λόγω ελλিপτούς πληροφόρησης. Σε άλλες περιπτώσεις, η εμμονή στις παραδοσιακές αποκρυσταλλώσεις μπορεί να καταλήξει σε πανομοιότυπες χαρτογραφήσεις στατιστικών δεδομένων που εμπεριέχουν σφάλματα ουσιαστικής και υπολογιστικής φύσης που παρόλα αυτά χρησιμοποιούνται ευρύτατα για την πρόβλεψη εξελίξεων στην κοινωνική πραγματικότητα του εγκλήματος. Σε άλλες, εξίσου σοβαρές περιπτώσεις, η εικόνα μας για το έγκλημα εξαρτάται από τυπολογίες των Αρχών, όπου η κατάταξη των «λιγότερο κακών», των «κακών», των «περισσότερο κακών», των «κάκιστων» της κοινωνίας επιχειρείται με αδιευκρίνιστα, μεταβαλλόμενα και ανομοιογενή κριτήρια ή αμφίβολης αντικειμενικής στάθμισης όρους, όπως η «βαρύτητα του αδικήματος» ή η «επικινδυνότητα του δράστη».

Ακόμα, έχει πλέον καταδειχθεί ότι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις η δομούσα δύναμη («*structuring power*»)¹³ μπορεί να μη συναρτάται με μακροεπίπεδα ανάλυσης, όπως, για παράδειγμα, με το θεμελιώδη κοινωνικό διακανονισμό, την πολιτική οικονομία του κοινωνικού συστήματος. Δομούσα δύναμη μπορεί να αποτελεί και το αρνητικό κλίμα μιας αύξουσας μη ανοχής των παραβατών που πιθανά να ενθαρρύνεται ή/και να υποκινείται είτε από την αυστηροποίηση της νομοθεσίας και την ενίσχυση των απαγορεύσεων κ.λπ., είτε από μια ανομική συγκυρία, την καλλιέργεια κλίματος γενικευμένης κοινωνικής φοβίας κ.λπ. Σε αυτήν την περίπτωση, οι δεδομένες ταξινομήσεις καταχώρισης των εγκληματικών πράξεων δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν ερμηνευτικά με επιστημονική αξιοπιστία, καθώς δεν είναι εύκολο να διακρίνουμε την περίσταση της μείωσης της κοινωνικής ανοχής από την περίσταση της πραγματικής αύξησης της εγκληματικότητας.¹⁴

Ωστόσο, οι δεδομένες ταξινομήσεις και οι χαλαρές ερμηνείες, που βασίζονται αβασάνιστα στο περιεχόμενο των δεδομένων αυτών ταξινο-

13. Βλ., σχετικά, Sumner C., 1994, *The sociology of deviance: An obituary*, Buckingham, Open University Press.

14. Βλ. Ruggiero V., 1997, «Punishing children: The manufacture of criminal careers in Hellion Town», *Theoretical Criminology*, no 1, τόμ. 3, σ. 341-361.

μήσεων, δε φαίνεται να λαμβάνουν υπόψη τους κάποιες σημαντικές για την κατανόηση των αριθμοποιήσεων και των ποσοτικοτήτων ιδέες, όπως, ενδεικτικά, τις ιδέες περί της αστάθειας και της μεταβατικότητας των κοινωνικών θέσεων των κοινωνικών υποκειμένων γύρω από τις οποίες τα υποκείμενα διαμορφώνουν την κοινωνική τους ταυτότητα και τις κοινωνικές τους σχέσεις.¹⁵ Αυτές οι ιδέες, ενδεχομένως, να διευκολύνουν μια σημαίνουσα αναπαράσταση ή ερμηνευτική ανα-ταξινόμηση σύγχρονων κοινωνικών πρακτικών. Έτσι, ο νομικός ορισμός του εγκλήματος, για παράδειγμα, ο οποίος στηρίζει την ταξινομητική μήτρα της ελληνικής στατιστικής των αδικημάτων και των ποινών, μπορεί να προσεγγιστεί αναλυτικά ως μια *βίαιη ταξινόμηση πλήθους ατομικών συγκρούσεων και παραβιάσεων σε μία μοναδική κατηγορία με τον όρο «έγκλημα»*. Ο αναλυτής, όμως, δεν μπορεί να παραβλέψει τη μεταλλασσόμενη φύση των εμφανιζόμενων κοινωνικών κατασκευών για το έγκλημα, στις οποίες οι σχέσεις δύναμης και εξουσίας ενδεχόμενα αντανακλούν σχέσεις βλάβης ή ζημίας. Επίσης, ο αναλυτής δεν μπορεί να παραβλέψει το στάδιο της ανάδειξης αναλογιών ανάμεσα σε εγκληματοποιημένες ήδη συμπεριφορές και μη ρυθμιζόμενες επίσημα και τυπικά συμπεριφορές. Όταν έχει καταδειχθεί ότι κοινωνικές πρακτικές που κατηγοριοποιούνται διαφοροποιητικά ως εγκληματικές και «λοιπές» είναι στην πραγματικότητα αποτέλεσμα της ίδιας ή ανάλογης κοινωνικής δυναμικής, αυτό σημαίνει ότι οι έννοιες του εγκλήματος και της παρέκκλισης είναι σχετικές. Μπορεί να σημαίνει, επίσης, την απόρριψη των εννοιών της *φυσιολογικότητας* και της *παθολογίας* και να αναδεικνύει το πρόσωπο μιας κοινωνίας ονείρων, επιθυμιών, πόθων, προσδοκιών και σκοπών που παραμένουν ανεκπλήρωτοι, καθώς οι ανεκτές, αποδεκτές και νόμιμες δυνατότητες για την εκπλήρωσή τους διαφοροποιητικά επιμερίζονται και επίσης διαφοροποιητικά αξιολογούνται. Άλλωστε, όπως έχει υποστηριχθεί,¹⁶ σημασία δεν έχει μόνον η *περιγραφή* κατηγοριών παραβατών του νόμου, αλλά και η *περιγραφή* των *αμφισβητούμενων συνόρων* ανάμεσα σε «αυτούς» κι «εμάς». Η δε κατανόηση των *γεγονότων* στο πεδίο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης μπορεί να εκτείνεται πλέον μέχρι την *ανακάλυψη* των *περιστάσεων γκετοποίησης* ή *φίμωσης «άλλων»* –διαφορετικών πολιτισμικών φωνών. Επιπλέον, αναλύσεις που επικεντρώνονται στο *μικρο-επίπεδο*

15. Βλ. Laclau E., Mouffe C., 1985, *Egemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*, London, Verso.

16. Βλ. Stanley C., 1996, *Urban excess and the law: capital, culture and desire*, London, Cavendish.

της καθημερινότητας έχουν καταδείξει ότι κάτω από μια εμφανώς αυτο-αναπαραγόμενη στατική επιφάνεια υποκρύπτονται αντιστάσεις στις ρυθμιστικές λειτουργίες των Αρχών.¹⁷

Παράλληλα, ιδιαίτερα χρήσιμες για την κατανόηση των ουσιαστικών ζητημάτων που συναρτώνται με την αποτύπωση του εγκλήματος είναι και οι *συνέπειες της νεωτερικότητας*,¹⁸ οι οποίες παραπέμπουν σε σχέσεις χωρίς εντοπιότητα και χωρίς βεβαιότητα, των οποίων η έλλειψη δημιουργεί καταστάσεις και εμπειρίες διακινδύνευσης. Στη *συνθήκη της διακινδύνευσης*, ο τόπος και ο χρόνος –βασικά συστατικά της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος– αποκτούν νέο περιεχόμενο, καθώς «η νεωτερικότητα είναι εγγενώς παγκοσμιοποιητική... οι δε παγκοσμιοποιητικές τάσεις της νεωτερικότητας είναι συγχρόνως εκτατικές και εντατικές – συνδέουν άτομα σε εκτεταμένα συστήματα ως μέρος μιας πολυσύνθετης διαλεκτικής σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο... (Έτσι) παρουσία και απουσία αναμειγνύονται με ιστορικά καινοφανείς τρόπους»¹⁹. Στη συνθήκη της διακινδύνευσης, επίσης, το περιεχόμενο του «κινδύνου» αλλά και του «κινήτρου» αλλοιώνονται εννοιολογικά. Το δε διαφορετικό νοηματικό βάρος των νομικών αλλά και κοινωνικών όρων «εμπιστοσύνη», «πίστη», «πεποίθηση», «τύχη», «συγκυρία» και «πεπρωμένο» απαιτεί και τη διαφοροποιητική μεταχείρισή τους από το σύγχρονο ερευνητή.²⁰

Οι παραπάνω επισημάνσεις, έχουν μεγάλη σημασία για τον ερευνητή, διότι, ανάλογα με τη θεωρητική υποδομή των ταξινομητικών σχημάτων και τη λειτουργία τους, επικαθορίζεται και η επιστημική σχέση ανάμεσα στα κοινωνικά υποκείμενα και τις αναπαραστάσεις τους ως «δεδομένα» ή πληθυσμούς προς διαχείριση ή άσκηση ελέγχου. Η αναζήτηση της ουσιαστικής υφής του «εγκλήματος» σήμερα αναγκαστικά διέρχεται από το πεδίο της *διαλεύκανσης των ζητημάτων που αφορούν*: 1) τη *φυσιογνωμία του προς ταξινόμηση κοινωνικού υποκειμένου* που συνιστά και τη μονάδα καταγραφής πολλών ταξινομητικών σχημάτων, στη βάση του σύγχρονου *μετασχηματισμού της υποκειμενικότητας*, β) τον επικα-

17. Βλ. σχετικά τις αναλύσεις των Maffesoli M., 1989, «The Sociology of everyday life: Epistemological elements», *Current Sociology*, no 37/1, σ. 1-17. Επίσης, Featherstone M., 1990, «Postmodernism and the aestheticization of everyday life», στο Scott L., Friedman J. (eds), *Modernity and identity*, Oxford, Blackwell, σ. 265-290 και Featherstone M., 1992, «The heroic life and everyday life», *Theory Culture and Society*, no 9/2, σ. 159-182.

18. Giddens A., 2001, *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, Αθήνα, Κριτική.

19. Ό. π., σελ. 212-213.

20. Βλ. ό.π., σελ. 50-53. Σχετική ανάλυση στο Τσίγκανου Ι., 2003.

θορισμό της ιστορικής ορίζουσας, γ) τη διευκρίνιση των συντεταγμένων του χρόνου και του τόπου, δ) την αναζήτηση της μετάφρασης των όρων «επικινδυνότητα», «βαρύτητα του αδικήματος», «τυχαίο συμβάν», κ.λπ.

Από την άλλη πλευρά, ο ερευνητής των ποινικών συστημάτων έρχεται αντιμέτωπος με ερωτήματα που σχετίζονται με τη σύγκριση, τη διάσταση ή τη σύγκλιση, τα επεξηγηματικά μοντέλα που πρέπει να υιοθετηθούν για δόκιμες συγκριτικές προσεγγίσεις και ερμηνείες. Το δίδυμο παραβάτης - διακινδύνευση κατέχει πλέον μια σημαντική θέση ανάμεσα στη λογική και τους νομιμοποιητικούς κανόνες των σύγχρονων, δυτικού τύπου, ποινικών συστημάτων. Γι' αυτό, το ίδιο το ποινικό σύστημα, στο βαθμό που η διακινδύνευση καθοδηγεί την παρέμβαση, υπαγορεύει και τη φύση των πρακτικών που σχετίζονται με τις αποδείξεις της παρέμβασης (π.χ. στατιστικά μεγέθη μέτρησης εγκληματικότητας, υποτροπής, κ.λπ.), οι οποίες είτε προσανατολίζονται σε μοντέλα επιμερισμού των πιθανοτήτων διάπραξης εγκλημάτων ή/και υποτροπής, είτε δεν σχετίζονται πάντα με την «κοινή λογική» ή την «επιχειρησιακή κρίση». Με αυτήν την έννοια, ακόμη και αυτή η ίδια η γλώσσα της διακινδύνευσης συνιστά, επίσης, σημαντικό ερευνητέο ζήτημα, καθώς οι κατασκευές της διακινδύνευσης στο ποινικό πεδίο διαπλέκονται στενά με τις γλώσσες των δικαιωμάτων, της δικαιοσύνης, της νομιμότητας και της νομιμοποίησης σ' ένα τόπο αγώνων για επιρροή, αξιοπιστία, αποδοχή και αναγνώριση.²¹

Αυτές οι επισημάνσεις βοηθούν τον ερευνητή να διαμορφώσει ένα συγκριτικό πλαίσιο αναφοράς με τέτοιο τρόπο ώστε να συμπεριλάβει τα ζητήματα της κοσμικότητας των διεθνών κέντρων λήψης αποφάσεων, καθώς και της τοπικής ποικιλίας και ιδιαιτερότητας που η κοινωνική ποινική ανάλυση σήμερα ενεργοποιεί. Είναι ακριβώς το θέμα της εισροής των τάσεων που ο Bottoms κατονομάζει ως «διαχειριστικότητα» («managerialism») και «λαϊκιστική τιμωρητικότητα» («populist punitiveness»)²² σε ένα ενιαίο αναλυτικό πλαίσιο με συγκριτική διάσταση και προοπτική.²³

Η διαδικασία αυτή προϋποθέτει τη διευκρίνιση των εξής πρόσθετων ζητημάτων: 1) την εξέταση των αλλαγών στον τρόπο υπολογισμού των

21. Βλ. σχετικά Sparks R., 2001, «Degrees of estrangement: The cultural theory of risk and comparative penology», *Theoretical Criminology*, no 5/2, σ. 159-176.

22. Bottoms A., 1995, «The philosophy and politics of punishment and sentencing», στο Clarkson C., Morgan R. (eds), *The politics of sentencing reform*, Oxford, Oxford University Press.

23. Βλ. σχετικά Nelken D. (ed.), 1994, *The futures of Criminology*, London, Sage.

δεδομένων που υπαινίσσεται την αποκωδικοποίηση των συζητήσεων για διακινδυνεύσεις και πιθανότητες, την πολιτική αριθμητική για κέρδη και ζημίες κ.λπ., και 2) των αλλαγών στον τρόπο αναπαράστασης των δεδομένων. Με άλλα λόγια, ο ερευνητής θα πρέπει: α) να απασχοληθεί με την ιστορικότητα και την ένταξη των ποινικών διευθετήσεων σε δεδομένο εθνικοκρατικό πολιτικό σχηματισμό και β) να λαμβάνει υπόψη του ότι οποιαδήποτε κατηγοριοποίηση ή ταξινόμηση των διακινδυνεύσεων (στην πραγματικότητα κάθε πράξης του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης) προϋποθέτει μια διαδικασία ανάδειξης σημαινόντων κατηγοριών, η οποία είναι εγγενώς εμποτισμένη (ως αναπαράγουσα και σε μερικές περιπτώσεις μετατρέπουσα) με σιωπηρές εικόνες ή αναπαραστάσεις παραβατών, κινήτρων, συγκυριών, κ.λπ. Αυτή η διαπίστωση βρίσκεται κοντά στο πνεύμα της ανησυχίας που διατύπωσε ο Foucault²⁴ για την ανακάλυψη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του *ποινικού υποκειμένου* που κατασκευάζεται από κάθε δεδομένη ιστορική ποινική διαχείριση. Με τους όρους της Douglas,²⁵ αυτή είναι η *ανθρωπολογική στιγμή της ποινολογίας*, όπου οι συζητήσεις για την επικινδυνότητα, την πρόληψη ή την καταστολή προδίδουν τις ποικίλες κοσμολογίες των συνομιλητών. Υπό την προϋπόθεση ότι ακόμη και οι ελάχιστοι υπολογισμοί της διακινδύνευσης κατασκευάζουν σημασίες, η συγκριτική ποινολογία δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στα *ορατά ποσοτικά σύνολα δεδομένων και δεικτών*, όπως, για παράδειγμα, ο ποινικός πληθυσμός διαφόρων χωρών που εμφανίζεται συχνά ως η πλέον αδιαμφισβήτηση τεκμηρίωση της ποινικής κουλτούρας μιας χώρας. Στην πραγματικότητα, αυτό που χρειάζεται είναι η συμπλήρωση αυτών των συνόλων δεδομένων με μια σημαίνουσα κωδικοποίηση εμπειρικών ερωτημάτων που αφορούν συνολικά το ποινικό υποκείμενο και με μια διαπολιτισμική μετάφραση των δεδομένων αυτών.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΣΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η κατανόηση της γλώσσας των αριθμών στο επιχειρησιακό επίπεδο καθοδηγείται καίρια από τους παραπάνω θεωρητικούς –ουσιαστικούς και μεθοδολογικούς– προβληματισμούς και αναδεικνύει την τεράστια σημασία τόσο της *αναπαράστασης των κοινωνικών φαινομένων* και

24. Foucault M., 1977, *Discipline and punish*, London, Penguin.

25. Douglas M., 1992, *Risk and blame: Essays in cultural theory*, London, Routledge.

συμπεριφορών με τη βοήθεια ενός επιστημονικού κώδικα, όσο και των διεργασιών τεκμηρίωσης.

Τα ποσοτικά δεδομένα για το έγκλημα, τα οποία συγκεντρώνονται από τους επίσημους φορείς άσκησης τυπικού κοινωνικού ελέγχου, τοποθετούνται σε συγκεκριμένα ταξινομητικά σχήματα και αθροίζονται σε σύνολα ή/και υποσύνολα, ανά έτος και επί σειρά ετών, χρειάζονται μια προσεκτική και ίσως μια διαφορετική *ανάγνωση* από αυτές στις οποίες είμαστε συνηθισμένοι. Οι πληροφορίες που μας παρέχουν για το έγκλημα οι αριθμοί συνιστούν μια συμβολική αναπαράσταση των ιδιοτήτων – χαρακτηριστικών του χωροχρονικά προσδιορισμένου εγκληματικού φαινομένου. Ταυτόχρονα, υποφέρουν από μια εγγενή αδυναμία προσδιορισμού κάθε φορά του μεγέθους της κοινωνικής πραγματικότητας που αυτοί οι αριθμοί συμβολίζουν ή υποδηλώνουν και του μεγέθους της *κατασκευής της*. Στο πεδίο της εγκληματολογίας, αυτή η σύγχυση αποβαίνει πολύ προβληματική για την ανάλυση, καθώς διαφεύγει της καταγραφής και αρχειοθέτησης *ο σκοτεινός αριθμός του εγκλήματος* και άρα οι πληροφορίες αφορούν τη γνωστή, την *ορατή* εγκληματικότητα ή/και την κατασκευή της.²⁶

Στη συνέχεια, εξετάζοντας αυτήν την ίδια τη φύση των πληροφοριών, δηλαδή, των αριθμητικών ή ποσοτικών δεδομένων για το έγκλημα, τίθεται το ζήτημα *της ουσιαστικής υφής αυτών των δεδομένων* και των χαρακτηριστικών τους. Όπως έχει υποστηριχθεί,²⁷ η *έννοια του δεδομένου* η οποία συναρτάται άμεσα με *την έννοια της μέτρησης* υπαινίσσεται τη σύγκριση ενός μεγέθους με ένα άλλο που επιλέγεται ως *μονάδα* και αναπαριστάται αυτή η σχέση με μια *αριθμητική τιμή*, γεγονός που επέτρεψε την αξιοποίηση των μαθηματικών εργαλείων στην εξαγωγή επιστημονικών συμπερασμάτων. Ωστόσο, μια εξέταση του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιούνται αυτοί οι αριθμοί θα πρέπει να μας κάνει επιφυλακτικούς ως προς τη συναγωγή συμπερασμάτων για την ταυτότητα θεωριών από την ταυτότητα αριθμητικών αποτελεσμάτων. Κάθε αριθμός που προκύπτει από μια θεωρία ή θεώρηση νοηματοδοτείται με βάση τη θεωρία αυτή και κάθε αριθμός που προκύπτει από μια μέτρηση νοηματοδοτείται με βάση τη θεωρία πάνω στην οποία

26. Βλ. σχετικά και στο Coleman C., Moynihan J., 2004, *Understanding crime data*, UK, Open University Press, σ. 1 κ. επ.

27. Κάλλας Ι., 2001, «Σχεδιασμός ενός περιβάλλοντος διαχείρισης κοινωνικών δεδομένων», *Κείμενα Εργασίας*, 2001/15, ΕΚΚΕ, σ. 8.

στηρίζεται η κατασκευή των οργάνων²⁸ που έχουν χρησιμοποιηθεί σχετικά. Στη συνέχεια, αυτά τα ίδια τα όργανα μέτρησης βασίζονται σε μεταβλητές (απλές, –που χαρακτηρίζονται μόνο από την τιμή τους– και σύνθετες ή/και δείκτες –που χαρακτηρίζονται και από την τιμή τους και από τη δομή τους) με βάση τις οποίες κωδικοποιείται η κοινωνική πραγματικότητα κι έπειτα αποτυπώνεται σε συγκεκριμένες αριθμητικές τιμές αυτών των μεταβλητών. Ως γνωστόν, οι μεταβλητές συνιστούν τα *επιχειρησιακά εργαλεία* ανάμεσα στη θεωρία και την κοινωνική πραγματικότητα και, ως εκ τούτου, οι μετρήσεις δεν είναι προφανώς ουδέτερες ως προς τη θεωρία με την οποία καταγράφονται ούτε και ως προς τη συγκυρία μέσα στην οποία εγγράφονται λόγω των ιδιαιτεροτήτων των κοινωνικών φαινομένων.²⁹

Αυτοί οι ισχυρισμοί γίνονται άμεσα κατανοητοί ακόμη και από μια πρώτη επίσκεψη των συναφών εγκληματολογικών στατιστικών της χώρας μας στη συγχρονία και τη διαχρονία, όπου διαπιστώνεται όχι μόνο η αλλαγή των ταξινομητικών σχημάτων με βάση τις κυρίαρχες προσλήψεις για το έγκλημα, ανά εποχή, αλλά και η προσθήκη νέων πινάκων λιγότερο ή περισσότερο λεπτομερειακών, ανάλογα με την *ένταση της προσοχής* του συστήματος του κοινωνικού ελέγχου ή των *ορατών* ή/και *πιθανολογούμενων* διακινδυνεύσεων.³⁰

Αναφορικά με το θέμα της αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας με τη βοήθεια ενός «επιστημονικού κώδικα» παρατηρούμε τα εξής:

‘Όπως έχει υποστηριχθεί, «ο επιστημονικός κώδικας είναι ένας διαφορετικός τρόπος κωδικοποίησης της πραγματικότητας από την κοινή γλώσσα και, αντίθετα προς αυτήν, δεν αποδέχεται την πολυσημία».³¹ Βέβαια, ο

28. Στην προκειμένη περίπτωση των στατιστικών δεδομένων για την εγκληματικότητα, των δελτίων καταγραφής για την αρχική καταχώριση της πληροφορίας από τις αρμόδιες αρχές και των ταξινομητικών σχημάτων για την παρουσίασή της με τη μορφή συναγωγής αριθμητικών αθροισμάτων και στατιστικών επεξεργασιών στους συγκεντρωτικούς πίνακες των Δελτίων της ΕΣΥΕ.

29. Βλ. σχετικά, Κάλλας Ι., 2001, «Σχεδιασμός ενός περιβάλλοντος διαχείρισης κοινωνικών δεδομένων», *Κείμενα Εργασίας*, 2001/15, ΕΚΚΕ, και ενδεικτικά και αντί άλλων, Rose G., 1982, *Deciphering Sociological Research*, London, MacMillan.

30. Βλ. για παράδειγμα, τότε πρωτοεμφανίζονται οι πίνακες περί της εγκληματικότητας των αλλοδαπών ή οι λεπτομερειακές κατηγοριοποιήσεις της αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών, ή ακόμη πιο ξεκάθαρα η έμφαση κατά την προπολεμική περίοδο στην υποτροπή και την ατομικοποίηση των χαρακτηριστικών εγκλημάτων και εγκληματιών (χωρίς ύπαρξη αθροισμάτων) ακριβώς λόγω της ιδεολογικής φιλοσοφικής εγκληματολογικής δέσμευσης «περί της νέας κοινωνικής άμυνας» ή της έμφασης στον εγκληματία και όχι στο έγκλημα.

επιστημονικός κώδικας αποτελεί ταυτόχρονα μια αναπαράσταση δεύτερης τάξης, δηλαδή μια αναπαράσταση της σχετικής με το υπό διερεύνηση φαινόμενο αναπαράστασης του ανθρώπινου νου (συμπεριλαμβανομένων των κατασκευών από φορείς ή τα ΜΜΕ).³² Η αναπαράσταση αυτή που υποδηλώνει βασικά την ποσοτική μετατροπή και τη μέτρηση πραγματικοτήτων, οντοτήτων και ιδιοτήτων στη βάση ενός προκαθορισμένου κώδικα – εργαλείου, απαιτεί και προϋποθέτει μια ιδιαίτερη διαδικασία και, κατά περίπτωση, ιδιαίτερη γλώσσα. Η γλώσσα αυτή αποτελεί έναν ενδιάμεσο μετασχηματισμό πληροφοριών σε μαθηματική γλώσσα με κάποιο βαθμό τυποποίησης. Βασικό στάδιο αυτής της διεργασίας αποτελεί το στάδιο της καταγραφής, μιας παραγωγικής, δηλαδή, διαδικασίας καταχώρισης των πληροφοριών σε συγκεκριμένο προ-δομημένο σύστημα μεταβλητών και αριθμών. Πρόκειται για το πρώτο στάδιο μετατροπής φαινομένων και πληροφοριών, που έχουν τη μορφή μιας ακατέργαστης πρώτης ύλης, σε επιστημονικά δεδομένα με την καταχώριση συμβολικού υλικού και τη σκόπιμη παραγωγή του σε προκατασκευασμένες καταστάσεις.³³ Ως εκ τούτου, καθίσταται φανερό ότι ούτε το στάδιο της καταγραφής μπορεί να παραμείνει θεωρητικά ουδέτερο. Από την άλλη πλευρά, όπως έχει υποστηριχθεί, και ο καλύτερος θεωρητικός κώδικας δεν παράγει αντικειμενικά αποτελέσματα, εάν πραγματικά δεν ταιριάζει στην πληροφορία το υλικό που πρόκειται να αναλυθεί. Δύο είναι οι βασικές προσαρμογές, οι οποίες γίνονται σε σχέση με την πληροφορία που πρόκειται να καταχωριστεί, να ταξινομηθεί και να αναλυθεί. Η πρώτη αφορά την «προσαρμογή στη δομή της συγκεκριμένης κατάστασης», το οποίο σημαίνει τη δημιουργία ενός προτύπου που να καλύπτει όσο το δυνατόν περισσότερα χαρακτηριστικά της πληροφορίας. Η δεύτερη προσαρμογή αναφέρεται στην εκ των προτέρων διασφάλιση του πλαισίου αναφοράς και των επιπέδων ανάλυσης της πληροφορίας.³⁴

Στη συνέχεια, αυτή η ίδια η καταγραφή οργανώνεται σε διαφορετικά επίπεδα αφαίρεσης.³⁵ Κάθε ένα από αυτά τα επίπεδα βασίζεται στους δικούς του κώδικες: στο εννοιολογικό επίπεδο όλες οι έννοιες στις οποίες βασίζε-

31. Βλ. σχετικά, Κάλλας Ι., 2002, *Ζητήματα σχεδιασμού εμπειρικών ερευνών*, ΕΚΚΕ - Νεφέλη, σ. 89.

32. Βλ., ό.π., σ. 88 επ.

33. Φύλιας Β. κ.ά., 1977, *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Αθήνα, Gutenberg, σ. 205.

34. Βλ. ό.π., σ. 206-207.

35. Βλ. σχετικά Κάλλας Ι., 2002, *Ζητήματα σχεδιασμού εμπειρικών ερευνών*, Αθήνα, ΕΚΚΕ - Νεφέλη, σ. 88 επ.

ται κάθε αναπαράσταση ορίζονται με τη βοήθεια της θεωρίας. Ο κώδικας που συγκροτείται, έτσι, είναι ο επιστημονικός κώδικας, ο οποίος βασίζεται σε ένα αυστηρό εννοιολογικό σύστημα και, επομένως, σε μια αυστηρή ορολογία. Στο παρατηρησιακό επίπεδο η θεωρητική περιγραφή συνδέεται με συγκεκριμένα αντικείμενα της πραγματικότητας για τα οποία είναι δυνατή η συσσώρευση υλικού εμπειρικού περιεχομένου. Έτσι, στο παρατηρησιακό επίπεδο αναγνωρίζονται δύο επιμέρους επίπεδα: *Το επίπεδο των μεταδεδομένων*, όπου ορίζονται οι τύποι των αντικειμένων με τη βοήθεια των οποίων οργανώνεται η συγκεκριμένη παρατήρηση (οι συγκεκριμένες απλές μεταβλητές, οι τιμές των οποίων πρόκειται να καταγραφούν), και το *εμπειρικό επίπεδο* όπου με τη βοήθεια των παρατηρησιακών όρων που ορίστηκαν στο *επίπεδο των μεταδεδομένων* αποτυπώνονται οι τιμές κάποιων μετρήσεων, αποτυπώνονται, δηλαδή, τα δεδομένα. Ο σχεδιασμός μιας καταγραφής είναι, επομένως, ο σχεδιασμός μιας *δομής δεδομένων* που ορίζει τα *αντικείμενα της παρατήρησης* μέσα από τις μεταξύ τους σχέσεις όσο και τις *ιδιότητες* αυτών των αντικειμένων, με τη μορφή μεταβλητών, σύμφωνα με τις προδιαγραφές ενός θεωρητικού, μεθοδολογικού υποδείγματος. Το τελικό προϊόν μιας καταγραφής είναι, συνήθως, ένα σύνολο δεδομένων το οποίο αποτελείται από το σώμα των συμβολοποιημένων *δεδομένων* (συνχά ένα απλό αρχείο με αριθμούς) και από το σώμα των *μεταδεδομένων* που περιλαμβάνει πληροφορίες για τα δεδομένα (ορισμούς απλών μεταβλητών, ιδιοτήτων, δηλαδή, των αντικειμένων παρατήρησης). Τα *μεταδεδομένα*, δηλαδή, είναι *δεδομένα που παρέχουν την τεκμηρίωση που απαιτείται για να περιγραφούν τα διάφορα σύνολα δεδομένων*. Αναφέρονται στον τρόπο οργάνωσης της καταγραφής και προκύπτουν από τη διαδικασία ταξινόμησης.³⁶ Έτσι, η προσπάθεια ανάγνωσης του κώδικα της καταγραφής κατατείνει στην προσπάθεια ανάγνωσης των κωδίκων, τόσο των δεδομένων όσο και των μεταδεδομένων. Επιπλέον, λόγω του μεθοδολογικού δυϊσμού που χαρακτηρίζει την παραγωγή των αντικειμένων παρατήρησης, απαιτείται μια πρόσθετη *ανάγνωση*, αφενός των *μακροδεδομένων* (που αφορούν στη μονάδα ανάλυσης, δηλαδή στη συμπεριφορά του κοινωνικού συστήματος) και αφετέρου των *μικροδεδομένων* (που αφορούν στη μονάδα καταγραφής, δηλαδή, στην ατομική συμπεριφορά, στο επίπεδο του φορέα δράσης).³⁷

36. Βλ. σχετικά, Καππί Χ., Κονδύλη Δ., 2001, *Πολυγλωσσικοί θησαυροί όρων: ζητήματα τεκμηρίωσης και αναζήτησης*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, σ. 16.

37. Βλ. σχετικά, Κάλλας Ι., 2002, *Ζητήματα σχεδιασμού εμπειρικών ερευνών*, Αθήνα, ΕΚΚΕ - Νεφέλη, σ. 102 επ.

Ως εκ των παραπάνω, καθίσταται αντιληπτό ότι κάθε προσπάθεια ανάγνωσης των *προϊόντων της καταγραφής*, στην περίπτωση των αριθμητικών συνόλων, ποσοτήτων και μεγεθών που σχετίζονται με το έγκλημα, αναγκαστικά προϋποθέτει την *ανάγνωση όλων των κωδίκων της*, δηλαδή, τόσο του *επιστημονικού κώδικα*, όσο και των *κωδίκων των δεδομένων και των μεταδεδομένων*, καθώς και των *κωδίκων των μικροδεδομένων και των μακροδεδομένων*. Τούτο σημαίνει ότι στο επιχειρησιακό επίπεδο η γλώσσα των αριθμών και των ποσοτικών αθροισμάτων αντιμετωπίζεται κυρίως ως μια γλώσσα *μεταδεδομένων*, καθώς οποιαδήποτε ανάλυση και ερμηνεία των αριθμητικών συνόλων είναι αδόκιμη και αδιανόητη χωρίς την αποσαφήνιση των όρων τεκμηρίωσής της.

Τα αριθμητικά σύνολα, όμως, των δεδομένων, ακόμη και στην περίπτωση που συνοδεύονται από κάποιου είδους τεκμηρίωση –από ένα σύνολο *μεταδεδομένων*– δε γίνονται εύκολα κατανοήσιμα, είτε διότι αυτή καθαντήν η τεκμηρίωση είναι ελλιπής, είτε διότι υφίσταται αλλαγές με την πάροδο του χρόνου, οι οποίες δεν αντανακλώνται άμεσα στα αριθμητικά σύνολα, που η τεκμηρίωση συνοδεύει, ή αντανακλώνται εν μέρει, με αποτέλεσμα να συσκοτίζουν τη διαχρονική ή/και τη συγχρονική συγκριτική ανάλυση. Ιδιαίτερα, αναφορικά με τη συγκριτική διάσταση της ερμηνείας των δεδομένων, οι δυσκολίες που εμφανίζονται στην οργάνωση των *μεταδεδομένων*, οι οποίες κυρίως αναφέρονται στην έλλειψη ενός σταθερού γενικά αποδεκτού επιστημονικού κώδικα οργάνωσης χωροχρονικά, έχει ως αποτέλεσμα τα δεδομένα να εμφανίζουν μεγάλες και αξεπέραστες, κατά περίπτωση, ασυμβατότητες εννοιολογικής φύσης που δυσχεραίνουν τη συγκριτική ανάλυση κι ερμηνεία.

Οι προσπάθειες να αμβλυνθούν αυτοί οι περιορισμοί έχουν ενεργοποιήσει νέες δράσεις στη συγκρότηση των ενιαίων αρχείων ποσοτικών δεδομένων, οι οποίες κατατείνουν στην οργάνωση ενός ενιαίου συστήματος οργάνωσης των *μεταδεδομένων* που τα αφορούν. Βασική αρχή αυτών των δράσεων είναι η δημιουργία ενός σώματος πρόσθετων πληροφοριών και κανόνων σχεδιασμού ενός νέου περιβάλλοντος διαχείρισης των δεδομένων με τρόπους που να επιβληθούν τον αναλυτή να ξεπεράσει τους παραπάνω περιορισμούς και αδυναμίες. Το σώμα αυτό των δράσεων βασίζεται σε ένα πρότυπο οργάνωσης των μεταδεδομένων που να επιτρέπει την περιγραφή όλων των σχημάτων των δεδομένων με ενιαίο τρόπο, παρέχοντας, συγχρόνως, όλες τις πρόσθετες πληροφορίες για τον τρόπο της *δευτερογενούς πλέον αυτής παραγωγής των δεδομένων*. Ορίζεται, έτσι, μια σταθερή δομή για όλες τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες και ένα σύστημα, το οποίο εξασφαλίζει την πληρότητα και

τη συστηματοποίηση των μεταδεδομένων, καθώς και την αποτελεσματική διαχείρισή τους, αυξάνοντας, έτσι, την αξία και τη χρησιμότητα, αλλά κυρίως τη συμβατότητα αυτών των ίδιων των δεδομένων στη συγκριτική συγχρονία και διαχρονία.

Από τα παραπάνω καθίσταται φανερό ότι και στο επιχειρησιακό επίπεδο η γλώσσα των αριθμών, όταν χρησιμοποιείται χαλαρά, χωρίς καμία αναφορά στους όρους συγκρότησής της, μπορεί να ζωγραφίσει μια παραλλαγμένη εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος, αλλά και της κατασκευής του, η οποία, σε τελευταία ανάλυση, αλλοιώνει αυτήν την ίδια τη στόχευση, την κατεύθυνση, και, άρα, και την αποτελεσματικότητα της άσκησης της αντεγκληματικής πολιτικής για την οποία δημιουργήθηκε και την οποία υποστηρίζει.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Τα αριθμητικά δεδομένα για το έγκλημα, συνολικά θεωρούμενα, συνιστούν ένα *αρχείο ποσοτικών δεδομένων*. Ως *αρχείο*, συνιστούν ταυτόχρονα και *τεκμήριο*. Έτσι, η συζήτηση μεταφέρεται στους όρους συγκρότησης, τη λειτουργία και τη χρησιμότητα αυτών των *αρχείων*, δηλαδή, των *τεκμηρίων* της ορατής και ποσοτικά μετρήσιμης εγκληματικότητας (στη χώρα μας αλλά και διεθνώς).

Ως προς το θέμα αυτό εντοπίζονται δύο κατευθύνσεις της σκέψης και της συνακόλουθης ερευνητικής πρακτικής:

Η μία λογική προσέγγισης των *αρχείων* ποσοτικών δεδομένων ως *τεκμηρίων* προσεγγίζει την άποψη ότι το *αρχείο είναι ο χώρος φύλαξης των παλαιών και σημερινών* ή ότι τα συγκεκριμένα *τεκμήρια από μόνα τους γράφουν ιστορία*.³⁸ Στη βάση αυτής της προσέγγισης, η μεμονωμένη πληροφορία κρίνεται ως μονάδα ανεπαρκής, η οποία υφίσταται μόνο στο βαθμό που συνδέεται με άλλες πληροφορίες τις οποίες εμπλουτίζει, τροποποιεί ή ανατρέπει.³⁹ Η αξία, δηλαδή, του *τεκμηρίου* αναδιατυπώνεται ως προς το ότι οργανώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχει μια *πληροφορία οργανική και όχι αποκομμένη από τα συμφραζόμενα*. Έτσι, η μεταχείριση των τεκμηρίων επικεντρώνεται στην *αναγωγή από το μεμο-*

38. Βλ. σχετικά, Μπάγιας Α. Φ., 1998, *Αρχειονομία: Βασικές έννοιες και αρχές*, Αθήνα, Κριτική.

39. Βλ. άρθρο του Παναγιωτόπουλου Δ. (υπεύθυνου αρχειακής μέριμνας του Γεωπονικού Παν/μίου Αθηνών), 1998, «Τάξη και αταξία», στο *Το Βήμα*, 22/2/1998, (ένθετο σ. ΣΤ. 6).

νωμένο τεκμήριο στο ευρύτερο αρχειακό σύστημα, στην ανάγκη οργάνωσης και ταξινόμησης μεγάλων αρχειακών συνόλων και εν τέλει στην ανάδειξη της ιστορικής συνέχειας, ασυνέχειας και συνάφειας.⁴⁰

Στο πλαίσιο αυτής της λογικής, η δευτερογενής ηλεκτρονική συσσώρευση αριθμητικών συνόλων δεδομένων, η οποία επιχειρείται πλέον με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και τη συγκρότηση Βάσεων Δεδομένων υπαινίσσεται τη μετατροπή σε τεκμήρια οντοτήτων που προηγουμένως είχαν κατανομηθεί διαφορετικά. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια εκ νέου παραγωγή αυτών των τεκμηρίων μεταγράφοντας ή φωτογραφίζοντας την πρώτη τοποθέτησή τους, μεταβάλλοντας, έτσι, τη θέση τους και την υπόστασή τους. Η διαδικασία αυτή απομονώνει, δεν προσλαμβάνει δεδομένα, τα διαμορφώνει. Το υλικό της δευτερογενούς αυτής επεξεργασίας παράγεται από προμελετημένες πράξεις που το αποκόπτουν από προγενέστερες χρήσεις του, προορίζοντάς το για μια ανασυγκροτημένη αναχρησιμοποίηση. Η συλλογή που παράγεται με αυτόν τον τρόπο ανακατανέμει και αναπροσδιορίζει τις ενότητες του επιστητού. Η κατασκευή ενός ηλεκτρονικού αρχείου Βάσεων Δεδομένων υπαινίσσεται τη μεθοδική επινόηση νέων σημειακών συστημάτων, χρησιμοποιώντας ποικίλες αναλυτικές διαδικασίες και απαιτεί μια πράξη θεμελίωσης που σημαίνεται από το συνδυασμό ενός *τόπου*, ενός *μηχανισμού* και ορισμένων *τεχνικών*, ξεφεύγοντας από προγενέστερες ταξινομήσεις και τα όριά τους, ορίζοντας, ταυτόχρονα, ένα δικό της αντικειμενικό πεδίο. Με αυτόν τον τρόπο, διενεργείται και μια ανακατανομή του *χώρου*.⁴¹

Η διαδικασία αυτή χαρακτηρίζεται από την *αφαίρεση*. Μια *αφαίρεση* που αναδεικνύει ένα τυπικό σύνολο σχέσεων, ή διαφορετικά, μια «*δομή*»⁴² που κατασκευάζει «*μοντέλα*», χτίζει πρότυπα. Η δομή αυτή

40. Βλ. ό.π.

41. Ο μετασχηματισμός της τεχνικής της κατάρτισης των αρχείων αποτελεί την αφετηρία και την προϋπόθεση της μεθοδολογικής προσέγγισης που στηρίζεται στην *παρέμβαση του υπολογιστή*. Ο Francois Furet ανέδειξε μερικές από τις επιπτώσεις που είχε η «*συνγκρότηση νέων αρχείων τηρουμένων σε μαγνητοταινίες*»: τα σημαίνοντα λειτουργούν σε συνάρτηση με μια σειρά και όχι σε συσχετισμό με κάποια «*πραγματικότητα*». Αντικείμενο έρευνας είναι μονάχα ότι έχει κατασκευαστεί τυπικά πριν από τον προγραμματισμό. Βλ. σχετικά Furet F., 1971, *L'histoire quantitative et la construction du fait historique Annales*, E.S.C. XXVI, σ. 68 και ανατυπωμένο στο Ζαν Λε Γκοφ, Πιέρ Νορά, 1975, *Το έργο της Ιστορίας*, τόμ. Ι, Αθήνα, Πάππα, σ. 67 επ.

42. Κατά Serres M., 1968, *Hermes ou la communication*, Ed. De Minuit, σ. 67 επ.

αντικαθιστά τη μελέτη του συγκεκριμένου φαινομένου με τη μελέτη ενός αντικειμένου που τίθεται εξ ορισμού, κρίνει την επιστημονική αξία αυτού του αντικειμένου ανάλογα με το «πεδίο ερωτημάτων» στα οποία επιτρέπει να δοθούν απαντήσεις και, τέλος, «ορίζει τα όρια της ικανότητας σήμανσης αυτού του μοντέλου». ⁴³ Το τελευταίο αυτό σημείο είναι σημαντικό για τη σύγχρονη επιστημονική ανάλυση, η οποία αποσκοπεί γενικά στην ανακατασκευή του αντικειμένου βάσει «ομοιομαμάτων», ή «συναρίων» και στοχεύει με τα «μοντέλα σχέσεων» και τις «γλώσσες» ή «μεταγλώσσες» που παράγει να ανακαλύψει ένα νέο τρόπο μετασχηματισμού ή/και πολλαπλασιασμού συγκροτημένων συστημάτων. ⁴⁴

Οι σημερινές τεχνικές επεξεργασίας της πληροφορίας οδηγούν τον αναλυτή στην κατασκευή των αντικειμένων της έρευνάς του και άρα των μονάδων κατανόησης, κατευθύνουν τον ερευνητή στη συγκέντρωση των δεδομένων (δευτερογενώς, αφού πρόκειται για κατεργασμένο ήδη υλικό) και τη μεταγωγή τους σε τόπους όπου μπορούν να μεταταχθούν. Επιπλέον, με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και τη συγκρότηση ηλεκτρονικών αρχείων Βάσεων Δεδομένων η ποσότητα της πληροφορίας που μπορεί να εξεταστεί, σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές, έχει γίνει απεριόριστη. Η έρευνα αλλάζει μέτωπο: στηριζόμενη στις τυπικές ολότητες που ο ερευνητής αποφασίζει να θέσει, στρέφεται προς τις αποκλίσεις που φέρνουν στην επιφάνεια οι λογικοί συνδυασμοί των σειρών των αριθμητικών συνόλων. Η στρατηγική αυτή προετοιμάζει την έρευνα για μια θεωρητικοποίηση πλησιέστερη προς τις δυνατότητες που προσφέρουν οι επιστήμες των πληροφοριών. ⁴⁵ Από την άλλη πλευρά, διευκολύνεται μια αυξανόμενη χρήση των ποσοτικών πηγών και της ποσοτικής μεθόδου. Βέβαια, έχουν ήδη καταγραφεί και συγκεκριμένα προβλήματα:

Μια πρώτη ομάδα προβλημάτων αφορά τις μεθόδους επεξεργασίας των ποσοτικών δεδομένων. Τα προβλήματα αυτά ανακύπτουν από την τεχνολογία της έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και εμπερικλείουν ενδεχόμενα και μεθοδολογικά ολισθήματα, αφενός, διότι καμία τεχνική,

43. Regnier A., 1971, «Mathématiser les sciences de l'homme?», στο Rochard P., Jaulin R., *Anthropologie et calcul*, coll., σ. 10-18.

44. Η θεωρητική πρακτική της οποιασδήποτε κατάταξης/ταξινόμησης προς αποφυγή των μεθοδολογικών προβλημάτων μεταταξινομητικής τάξης, δεν προϋποθέτει μόνο τη διαφοροποίηση αλλά αναζητά και τους κανόνες οργάνωσης της διαφοράς που παραμένουν συχνά αδιατύπωτοι. Βλ. σχετικά τα σχόλια του Τσουνκαλά Κ., 1987, *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Θεμέλιο, σ. 203.

45. Βλ. σχετικά Braudel F., 1986, *Μελέτες για την Ιστορία*, EMNE, Αθήνα, Μνήμων.

όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι ουδέτερη και, αφετέρου, διότι η κοινωνιολογική ή ιστορική γνώση μπορεί να μην συμβιβάζεται με μια στατιστική αποτύπωση του τύπου της θεωρίας των πιθανοτήτων. Οι κοινωνικές επιστήμες (συμπεριλαμβανομένης και της κοινωνιολογίας του εγκλήματος ή της εγκληματολογίας), με την πολλαπλότητα των επιπέδων ανάλυσης που συνήθως χρησιμοποιούν, περιγράφουν αυτά τα επίπεδα και ορίζουν τις στατιστικές σχέσεις ανάμεσά τους με βάση ορισμένες πρωτότυπες ή δανεισμένες υποθέσεις που αντιπροσωπεύουν τις εμπνεύσεις του ερευνητή. Έτσι, η ποσοτική προσέγγιση συγκροτεί το κοινωνικό φαινόμενο ή γεγονός σε χρονικές σειρές ομοιογενών και παραβλητών ενοτήτων, και με αυτόν τον τρόπο μετράει την εξέλιξή τους με δοσμένες διακοπές χρόνου, ετήσιες κατά κανόνα. Αυτή η θεμελιακή λογική διεργασία ορίζει τη *σειραϊκή προσέγγιση*⁴⁶ ως αναγκαίο αλλά όχι επαρκή όρο της αυστηρά ποσοτικής μεθόδου, διότι παρουσιάζει το αποφασιστικό, από επιστημονική άποψη, πλεονέκτημα να υποκαθιστά το θετικιστικό παράδειγμα με την τακτική επανάληψη ορισμένων δεδομένων που έχουν επιλεγεί και κατασκευαστεί βάσει του παραβλητού τους χαρακτήρα. Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι έχει την πρόθεση να εξαντλήσει το περιγραφόμενο σύνολο στοιχείων, ούτε να δώσει κάποιο σύστημα συνολικής ερμηνείας, ή να καταλήξει σε κάποιο μαθηματικό τύπο. Αντίθετα, το κομμάτιασμα της κοινωνικής πραγματικότητας σε σειρές αφήνει τον ερευνητή μπροστά σε ένα υλικό αναλυμένο σε επίπεδα και υποσυστήματα που τις εσωτερικές τους συναρθρώσεις είναι κατόπιν ελεύθερος, αν θέλει, να επιλέξει. Στη βάση αυτής της προσέγγισης *μετασχηματίζεται* η σύσταση της πρώτης ύλης που χρησιμοποιεί ο ερευνητής στην ανάλυσή του, *ο χρόνος*. Σχετικά με τη σημασία αυτού του *μετασχηματισμού* σημειώνουμε τα εξής:

Η ποσοτική μεθοδολογία δεν παύει να είναι από την ίδια της τη φύση ανίκανη να πραγματευτεί ή και να προσπελάσει ακόμη για λόγους αντικειμενικών συνθηκών (ανεπανόρθωτη έλλειψη δεδομένων), ή και ουσίας (αμετάκλητα ποσοτική φύση του υπό μελέτη φαινομένου) σημαντικούς τομείς της κοινωνικής πραγματικότητας. Από την άποψη αυτή παρέχει αναμφισβήτητα ακριβείς μεθόδους για την κατανόηση των αλλαγών. Ως ποιο βαθμό, όμως, μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις *μεταλλαγές*; Η *σειρά* από την ίδια της τη φύση περιλαμβάνει ενότητες όμοια συγκροτη-

46. Βλ. σχετικά, Chaunu P., 1968, *Histoire quantitative ou histoire serielle*, Geneve, Cahiers Vilfredo Pareto, και Chaunu P., 1970, «L' Histoire serielle: bilan et perspectives», *Revue Historique*, Απρίλιος - Ιούνιος.

μένες, ώστε να μπορούν να παραβληθούν μεταξύ τους: η μακροπρόθεσμη χρονική μεταβολή αυτών των ενοτήτων, όταν διαγράφει κύκλους, παρ-πέμπει σ' εκείνο που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε *αλλαγή μέσα στη σταθερότητα και άρα σε μια ανάλυση με όρους ισορροπίας*. Όταν, όμως, η χρονική μεταβολή μίας ή περισσότερων σειρών διαγράφει μια απροσδιόριστη, δηλαδή, ανοδική τάση ανάπτυξης, τότε η ανάλυση αυτής της τάσης σε σχετικά μικρές ενότητες (π.χ. ετήσιες ή δεκάχρονες) συσκοτίζει τον προσδιορισμό του μεταίχμιου από το οποίο και πέρα μετασχηματίζονται η δομή της χρονικότητας και οι ρυθμοί της αλλαγής. Από την άλλη πλευρά, η αποφασιστική ιστορική «στιγμή» της μεταλλαγής ή διαφορετικά του κοινωνικού μετασχηματισμού, ενδέχεται να μην έχει εγγραφεί σε καμιά σειρά ενδογενή σ' ένα δοσμένο σύστημα και να έχει προέλθει από μια καινοτομία που δεν άφησε ίχνη, είτε από κάποιον εξωγενή παράγοντα που διασαλεύει την πολύχρονη ισορροπία του συστήματος.

Είναι γεγονός ότι καμιά μεθοδολογία δεν είναι απαλλαγμένη προβλημάτων. Η ποσοτική σειραϊκή προσέγγιση δίνοντας κύρια θέση στο μακροπρόθεσμο προωθεί το σχετικό προβληματισμό. Εξαιτίας αυτής της προσέγγισης, ο ερευνητής βρίσκεται σήμερα μπροστά από ένα νέο τοπίο δεδομένων και μια νέα συνειδητοποίηση των προϋποθέσεων της εργασίας του. Ολόκληρη η αντίληψη της τεχνικής της κατάρτισης αρχείων έχει μεταβληθεί ριζικά από τη στιγμή που οι τεχνικές της δυνατότητας πολλαπλασιαστήκαν με την ηλεκτρονική επεξεργασία της πληροφορίας. Αυτή η διασταύρωση μιας μεθοδολογικής και μιας τεχνικής επανάστασης υπαγορεύει όχι μόνο ένα καινούργιο σύστημα ταξινόμησης, αλλά κυρίως ένα *κριτικό έλεγχο της (δεδομένης) τεκμηρίωσης*, διαφορετικό από εκείνους του παρελθόντος. Η τεκμηρίωση, τα δεδομένα, δεν υπάρχουν πλέον καθαυτά, αλλά σε σχέση με τη *σειρά που προηγείται ή έπεται*. Η σχετική τους αξία είναι ακριβώς αυτή που καθίσταται αντικειμενική και όχι η σχέση της με μια διαφεύγουσα «πραγματική ουσία». Έτσι, μετατοπίζεται το παλιό πρόβλημα της κριτικής του τεκμηρίου. Η «εξωτερική κριτική» δεν γίνεται πλέον βάσει μιας ποσότητας βασισμένης στη σύγκριση με άλλες διαφορετικής φύσης σύγχρονες ποσότητες, αλλά βάσει της συνάφειάς της με όμοιας φύσης μεγέθη που κατέχουν διαφορετική θέση μέσα στη χρονολογική σειρά, προγενέστερα, ή μεταγενέστερα. Και η «εσωτερική κριτική» απλοποιείται ανάλογα με το πόσες πράξεις «καθαρισμού» των δεδομένων μπορούν να καταχωρισθούν στη μνήμη ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Από την άλλη πλευρά, όμως, και αναφορικά με την πρόσληψη των *αρχείων συνόλων αριθμών και αθροισμάτων, ως τεκμηρίων*, δεν πρέπει

να διαφεύγει της προσοχής μας ότι στο ιδιαίτερο επιστημονικό πεδίο της εγκληματολογίας η παραπάνω λογική, καθόλα απαραίτητη και αναγκαία, ιδιαίτερα στο συγκριτικό επίπεδο της συγχρονίας απέναντι στη διαχρονία, δεν πρέπει να περιορίζεται στη *διαχειριστική της φύση*. Αυτή είναι, άλλωστε, και μία από τις βασικές διαφωνίες ανάμεσα στην «*πολιτισμική εγκληματολογία*» και τη «*διαχειριστική εγκληματολογία*» των καιρών μας.⁴⁷ Όπως υποστηρίζεται, η αύξουσα διαχειριστικότητα του εγκληματικού φαινομένου με τη χρήση ποικιλίας επιστημονικών μεθοδολογιών έχει οδηγήσει στην *απο-ανθρωποποίηση* («*dehumanization*») που ποινικού υποκειμένου με την αναγωγή του σε προσεκτικά ελεγχόμενες προκατασκευασμένες κατηγορίες λογισμών, υπολογισμών και διασταυρώσεων. Με αυτόν τον τρόπο, αποκλείονται οι αβεβαιότητες, οι εκπλήξεις και τα «*ανθρώπινα λάθη*» από τη διαδικασία της εγκληματολογικής έρευνας, όπως και οι εθνογραφικές μεθοδολογίες με την ευαισθησία τους στις σημασίες και τις αξίες των υποκειμένων και τη δεινότητα της αναπαράστασης και ερμηνείας των συμβολικών συναρθρώσεων, πρακτικών και μορφών ενός πολιτισμικού τρόπου παραγωγής και αναπαραγωγής. Με την απαραίτητη συμβολή της ανθρωπολογικής – εθνογραφικής ματιάς αποκαλύπτονται τα πολιτισμικά σημαίνοντα και σημανόμενα των υπό διερεύνηση πληθυσμών και υποκειμένων κι έτσι επιβεβαιώνονται τόσο η πολυπλοκότητα του *ανθρωπισμού* των πληθυσμών και των υποκειμένων, οι οποίοι διαφορετικά *απανθρωπίζονται* με την υπαγωγή τους σε στατιστικές απεικονίσεις, όσο και οι επικίνδυνες αβεβαιότητες και ανασφάλειες του εγκλήματος, αλλά και του ελέγχου του, οι οποίες εξαφανίζονται μέσα από την «*ψευδοακρίβεια*» της θετικιστικής διαχειριστικής ματιάς της μετα-νεωτερικής εγκληματολογίας.⁴⁸

Εξάλλου, ο ερευνητής του εγκλήματος δεν πρέπει να ξεχνά ότι το έγκλημα συνιστά *εμπειρία ζωής* στην κυριολεξία και μεταφορικά. Γι' αυτό το λόγο, δεν μπορεί η προσοχή μας να επικεντρώνεται μόνο σε *δομές*. Τα τεκμήρια ζωής, οι ανθρώπινες χαρές και τα βάσανα δεν μπορούν να παραλειφθούν. Με άλλα λόγια, η *αφαίρεση του υποκειμένου συνεπάγεται τον κίνδυνο της ανάπτυξης εικόνων και μαρτυριών για τον κόσμο, οι οποίες θα είναι υπερβολικά εσφαλμένες, καθώς δεν θα έχουν ζυμωθεί με τις συγκεκριμένες ιστορικές και ανθρώπινες εμπειρίες, από*

47. Βλ. ενδεικτικά, Ferrell J., 2004, «Boredom, crime and criminology», *Theoretical Criminology* [Special Issue: Cultural Criminology], vol. 8, no. 3, σ. 287-302.

48. Βλ. σχετικά και στο Ferrell J., 2004, ό.π., σ. 297.

τις οποίες πάντοτε συντίθενται οι κοινωνίες.⁴⁹ Η αποκλειστική ενασχόληση με αριθμητικά σύνολα και υποσύνολα για το έγκλημα κινδυνεύει να φειχοποιήσει την τεχνική. Να αναδείξει τη μορφή υπεράνω της ουσίας, να εξειδανικεύσει το αφηρημένο και να αρνηθεί το συγκεκριμένο.⁵⁰

Επιπλέον, η εμπειρία του αρχείου, ως τεκμηρίου, για τον ερευνητή μοιάζει να ζωντανεύει ένα παιχνίδι ανάμεσα στα ίχνη και τις σιωπές, ανάμεσα στην παρουσία του παρελθόντος και την απουσία του ή την έλλειψή του στο παρόν.⁵¹ Το αστυνομικό, δικαστικό και σωφρονιστικό αρχείο, ιδιαίτερα, αναδεικνύουν τις περίπλοκες σχέσεις ανάμεσα στο «δημόσιο» και το «ιδιωτικό», καθώς αποτελούν λειτουργικές έννοιες που εκφράζουν τις διανοητικές προϋποθέσεις ενός πολιτισμού, συστήματα ηγεμόνευσης που εγκαθιδρύουν λόγους και αποφάσεις ως συμβάντα, που διευθετούν τι είναι αυτό που αποκαλύπτεται και τι συγκαλύπτεται ως απόρρητο ή άκρως εμπιστευτικό.⁵² Εξαρχής, λοιπόν, τα αρχεία αυτά πρέπει να γίνονται κατανοητά και ως προϊόντα της εξουσίας που τους δίνει ζωή. Το υλικό που εμπεριέχουν, όπως και οι σιωπές του, υπακούουν σε σκοπιμότητες της εξουσίας που το παράγουν, τις προσαρμογές των υποκειμένων και τις προσπάθειές τους να αντισταθούν ή να διαφύγουν από την εξουσία αυτή. Τα αρχεία αυτά προσφέρουν μια μοναδική ευκαιρία για να εξετάσουμε και τις συγκρούσεις, τις σχέσεις εξουσίας, τις κοινωνικές διαφορές που συνήθως παραμελούνται.⁵³ Ο ερευνητής που επιθυμεί να προσεγγίσει τα αρχεία δεδομένων για το έγκλημα, ως τεκμήρια, πρέπει να είναι υποψιασμένος, κυρίως ως προς μια ενδεχόμενη υποκριπτόμενη ψευδαίσθηση της «πραγματικότητας», μια ενδεχόμενη υποκριπτόμενη ψευδαίσθηση του «συγκεκριμένου», του «αντικειμενικού», και ως προς τη βασιμότητα του ισχυρισμού ότι είναι δυνατόν να γνωρίζουμε τι συνέβη αποκλειστικά και μόνον μέσα από αριθμητικές πληροφορίες και δεδομένα. Όπως έχει υποστηριχθεί, το παρελθόν δεν είναι από.⁵⁴ Αρχεία αυτού

49. Βλ. Plummer K., 2000, *Τεκμήρια ζωής*, Αθήνα, Gutenberg, σ. 21.

50. Ό.π., σ. 16.

51. Μπενβενίστε Ρ., 2004, «Πρόλογος», στο Frage A., *Η γεύση του αρχείου*, Αθήνα, Νεφέλη, σ. 10.

52. Foucault M. 1987, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, Αθήνα, Εξάντας, σ. 194-202.

53. Για μια αξιοποίηση των αρχείων προς αυτήν την κατεύθυνση, βλ. ενδεικτικά, Αβδελά Ε., 2002, *Για λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα, Νεφέλη.

54. Μπενβενίστε Ρ., 2004, «Πρόλογος», στο Frage A., *Η γεύση του Αρχείου*, Αθήνα, Νεφέλη, σ. 16.

του είδους μας εισάγουν αναγκαστικά στο εσωτερικό ενός πεδίου που διακατέχεται από *πάθη και αταξίες*. Μολονότι προκαλούν σύγχυση και μοιάζουν κολοσσιαία, μας συναρπάζουν, ανοίγοντας αίφνης έναν άγνωστο κόσμο, μια ζωντανή, αλλά *ασταθή κοινωνία*, όπου οι *άθλιοι και καταφρονεμένοι* παίζουν το δικό τους ρόλο.⁵⁵ Είναι αρχαία τα οποία βαρύνονται από προθέσεις της εξουσίας αλλά και του ποινικού υποκειμένου. *Χαραμάδες στο υφάδι του χρόνου, σκόπιμες περιλήψεις ενός απρόσμενου γεγονότος. Πρόσκαιρες σκηνές όπου με αφορμή έναν τραυματισμό, έναν κανγιά ή μια κλοπή φτιάχνονται ρόλοι θυμάτων, μηνυτών, υπόπτων ή παραβατών, οι οποίοι ασθμαίνοντας, σαν μπαρόκ σιλουέτες, εκδηλώνουν ξαφνικά τις συνήθειες και τα ελαττώματά τους και αφηγούνται τις προθέσεις τους και τον τρόπο ζωής τους.*⁵⁶

Επίσης, ο ερευνητής πρέπει να λάβει υπόψη του ότι η προσέγγιση των ποσοτικών αρχείων δεδομένων για το έγκλημα δεν μπορεί να περιορίζεται στη μονοτονία των καταλόγων, των κατάστιχων και των αριθμητικών αθροισμάτων παρά την καθαρότητα της περιγραφής τους, διότι *περιγράφουν το γελοίο και το τραγικό με τον ίδιο τόνο και οι πληροφορίες έχουν όλες την ίδια μορφή, ενώ σε κάθε τους σελίδα εκθέτουν τη ζωή των πιο στερημένων*. Το αρχείο πρέπει να λειτουργεί *σα ξεγύμνωμα τμημάτων της αλήθειας που ξώκειλαν*.⁵⁷ Η μονοτονία της συλλογής συμβάντων δεν πρέπει να ξεπερνά τις ανακαλύψεις. Ούτε η κόπωση και η ανία να βαραίνει πάνω στην ανάγνωση. *Καμιά αγωγή δεν μοιάζει στ' αλήθεια με μιαν άλλη, κανένας κανγιάς δεν αναστατώνει τη γειτονιά με τον ίδιο τρόπο. Το ίδιο και οι καταθέσεις των μαρτύρων, οι αναγγελίες των αποφάσεων. Τα κατάστιχα που αναφέρονται σε παραβάτες ή σε φυλακισμένους είναι δύσχωρηστα και λακωνικά. Σε αμέτρητες στήλες κρατούν στη ζωή χιλιάδες αγνώστους, σπάνιες πληροφορίες που δε ξέρουμε πώς να τις επεξεργαστούμε αρχικά. Πρόκειται για μακροσκελείς, πληκτικές λίστες που τις περισσότερες φορές συντάσσονται από τον ίδιο γραφιά. Κάποτε διακόπτονται, χωρίς να γνωρίζουμε το λόγο και ποτέ δεν ξαναρχίζουν παρά την πολλά υποσχόμενη επικεφαλίδα που αναφέρει μια χρονολογία χωρίς ποτέ να τη σέβεται. Τα προβλήματα δεν επιλύονται εύκολα και οι λίστες χρησιμεύουν περισσότερο στην ποσοτική ιστορία παρά στην ιστορία των νοοτροπιών.*⁵⁸

55. Frage A., 2004, *Η γέννηση του Αρχείου*, Αθήνα, Νεφέλη, σ. 23 κι επ.

56. Ό.π., σ. 24 κι επ.

57. Ό.π., σ. 24-26.

58. Ό.π., σ. 30-31.

Η προσέγγιση των ποσοτικών αρχείων δεδομένων για το έγκλημα, ως τεκμηρίων, πρέπει επιπλέον να διαποτίζεται από τις παρακάτω σκέψεις: Τα αρχεία αυτά δεν βρίθουν από αριθμούς αλλά κυρίως από προσωπικότητες. Από έναν ασυνήθιστο πληθυσμό ανώνυμων ανδρών, γυναικών και παιδιών, που μοιάζει σχεδόν ανέφικτο να τον υπολογίσεις και να τον αποκρυπτογραφήσεις χωρίς τον κίνδυνο της *ψευδαίσθησης της αποκατάστασής του*. *Πώς να ανασύρεις αποτελεσματικά από τη λήθη υπάρξεις που εκδηλώθηκαν, συμπτωματικά, για να τιμωρηθούν;*⁵⁹ Αυτά τα αρχεία αφορούν *ιδιαιτέρους λαούς*. Βγάζουν από το σκοτάδι μακροσκελείς λίστες από *όντα ασθμαίνοντα*, που καλούνται να δώσουν εξηγήσεις ενώπιον της δικαιοσύνης. *Ζητιάνοι, αργόσχολοι, επαίτες, κλέφτρες ή επιθετικοί απατεώνες* ξεχωρίζουν μια μέρα από το συμπαγές πλήθος. Τα κομμάτια ζωής που υπάρχουν εκεί είναι μικρά αλλά εντυπωσιακά. Στριμώχνονται ανάμεσα σε λέξεις που τα ορίζουν βίαια («*labels*») και τα έκαναν υπαρκτά για μας. Με την παρουσία τους γεμίζουν κατάστιχα και έγγραφα. Τις περισσότερες φορές το αρχείο δεν απεικονίζει τους ανθρώπους στην ολότητά τους. Τους συλλαμβάνει στην καθημερινή τους ζωή και τους *ακινητοποιεί σαν καρφισωμένες πεταλούδες με φτερά που τρέμουν*.⁶⁰ Μια υπέρβαση της «*στατικής*» αναπαραγωγής των προσώπων μέσα από τους αριθμούς, αποκαλύπτει ότι η ουδετερότητα του είδους διαρρηγνύεται και ανακαλύπτεται και το *ωμό παιχνίδι* των διαφοροποιήσεων των φύλων. Έτσι, διαλύονται προκατασκευασμένες εικόνες και συγχρόνως ενισχύεται ο στοχασμός πάνω στη λειτουργία της αντιπαράθεσης του αρσενικού με το θηλυκό: την περιπλάνηση της γυναίκας στη διαδρομή της ανισότητας, της χειραφέτησης, των διακρίσεων. Πέρα από μια προσέγγιση που θα απολίσθωνε τις παραπάνω διαδρομές πρέπει να αναζητήσουμε κάτω από τη γραφή των αριθμών ένα ζωντανό σχέδιασμα που να εμφανίζει τη γυναίκα όπως είναι, μπλεγμένη στις τυχαιότητες της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής και να δραστηριοποιείται στο επίκεντρο μιας κοινωνικότητας που κατασκευάζεται από δύσκολους συγχρωτισμούς και σχέσεις.⁶¹

Όπως καθίσταται αντιληπτό από τα παραπάνω, και οι δύο λογικές αντιμετώπισης ενός αρχείου *ως τεκμηρίου* εμφανίζουν αντιστοιχίες ως προς τη μεθοδολογία τους και ταύτιση ως προς τις τεχνικές τους. Και

59. Ό.π., σ. 32.

60. Ό.π., σ. 42-44.

61. Ό.π., σ. 49 επ. .

στις δύο περιπτώσεις μπορούμε να πούμε πως εξασφαλίζουμε την κατασκευή ή ανα-κατασκευή μιας αφήγησης ιστορικής που απαιτεί νέα ξαφνιάσματα και ανοίγει ασυνήθιστους αναγνωστικούς ορίζοντες, με τον ίδιο ή ανάλογο τρόπο, καθώς συλλέγουμε, αναδιατάσσουμε θεματικά και ταξινομούμε *παλαιό* υλικό δημιουργώντας στην ουσία ένα *νέο* αρχείο. Δεν πρέπει, όμως, να παρασυρόμαστε από τη *γοητεία* των αριθμητικών αθροισμάτων και των χρωματιστών εντυπωσιακών αναπαραστάσεών τους. Ούτε βέβαια και από τη *γένση* του αρχείου (δικαστικού, αστυνομικού, σωφρονιστικού). Ο ερευνητής θα πρέπει να μένει διαθέσιμος, μετέωρος απέναντι στο αρχείο αριθμών αλλά και εμπειριών και να αποφεύγει το ερμηνευτικό *κλείσιμο*, στο οποίο καταλήγει αναπόφευκτα μια έρευνα που αναζητεί την *αλήθεια* στο τέλος της. Διότι με το παρελθόν δεν ξεμπερδεύουμε μια για πάντα, αφού εμείς οι ίδιοι επιλέγουμε –κι έτσι επεμβαίνουμε– τα γεγονότα που θα αναζητήσουμε, τα προβλήματα που θα επιλύσουμε, τα ερευνητικά προγράμματα που θα υλοποιήσουμε.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

*«Κάτω από το αρχείο οργανώνεται το ασυνήθιστο, αρκεί να ξέρει κανείς να το διαβάσει και να δει ότι το νόημα παράγεται εκεί ακριβώς όπου οι ζωές σκοντάφτουν πάνω στην εξουσία, χωρίς να έχουν επιλέξει κάτι τέτοιο. Θα πρέπει κανείς υπομονετικά να βάλει σε τάξη καταστάσεις που έρχονται στο φως από τη ξαφνική πρόσκρουση, να καταγράψει τις ασυμφωνίες και τις αποκλίσεις. Η πραγματικότητα του αρχείου γίνεται όχι μονάχα ίχνος αλλά και διάταξη των μορφών της πραγματικότητας. Και το αρχείο διατηρεί πάντοτε άπειρο αριθμό σχέσεων με την πραγματικότητα».*⁶²

62. Όπ., σ. 47.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αβδελά Ε., 2002, *Για λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα, Νεφέλη.
- Braudel F., 1986, *Μελέτες για την Ιστορία*, Αθήνα, ΕΜΝΕ, Μνήμων.
- Giddens A., 2001, *Οι συνέπειες της Νεωτερικότητας*, Αθήνα, Κριτική.
- Ζαν Λε Γκοφ, Πιερ Νορά, 1975, *Το έργο της Ιστορίας*, τόμ. Ι, Αθήνα, Πάππα.
- Frage A., 2004, *Η γένυση του Αρχείου*, Αθήνα, Νεφέλη.
- Κάλλας Ι., 2001, «Σχεδιασμός ενός περιβάλλοντος διαχείρισης κοινωνικών δεδομένων», *Κείμενα Εργασίας*, 15, ΕΚΚΕ.
- Κάλλας Ι., 2002, *Ζητήματα σχεδιασμού εμπειρικών ερευνών*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, Νεφέλη.
- Καπτή Χ., Κονδύλη Δ., 2001, *Πολυγλωσσικοί θησαυροί όρων: ζητήματα τεκμηρίωσης και αναζήτησης*, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- Μπάγιας Α. Φ., 1998, *Αρχαιονομία: Βασικές έννοιες και αρχές*, Αθήνα, Κριτική.
- Μπενβενίστε Ρ., 2004, «Πρόλογος», στο Frage A., *Η γένυση του Αρχείου*, Αθήνα, Νεφέλη.
- Plummer K., 2000, *Τεκμήρια ζωής*, Αθήνα, Gutenberg, σ. 21.
- Παναγιωτόπουλος Δ. (υπεύθυνος αρχειακής μέριμνας του Γεωπονικού Παν/μίου Αθηνών), 1998, «Τάξη και αταξία», στο *Το Βήμα*, 22/2/1998 (ένθετο σ. ΣΤ. 6).
- Πανούσης Ι., 2007, «Στατιστική ή εκ-στατική εγκληματικότητα;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2007 σ. 1010-1018.
- Τσίγκανου Ι., 2003, «Εγκλημα και επικινδυνοποίηση στην κοινωνία της διακινδύνευσης, των κοινωνικών ανισοτήτων και της διαφοράς», στον τιμητικό τόμο αφιέρωμα στην Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', σ. 1385-1404.
- Τσουκαλάς Κ., 1987, *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Φίλιας Β. κ. ά., 1977, *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Αθήνα, Gutenberg.
- Foucault M., 1987, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, Αθήνα, Εξάντας.

Ξενόγλωσση

- Bottomley A. K., Pease L., 1986, *Crime and punishment: Interpreting the data*, Open University Press, Milton Keynes.
- Bottoms A., 1995, «The philosophy and politics of punishment and sentencing», στο Clarkson C., Morgan R. (eds), *The politics of sentencing reform*, Oxford, Oxford University Press.
- Chaunu P., 1968, *Histoire quantitative ou histoire serielle*, Geneve, Cahiers Vilfredo Pareto.
- Chaunu P., 1970, «L' histoire serielle: bilan et perspectives», *Revue Historique*, Απρίλιος – Ιούνιος.
- Coleman C., Moynihan J., 2004, *Understanding crime data*, UK, Open University Press.
- Cooper D.E., 1995, «Science, society and rationality», *History of the Human Sciences*, no 8/2, σ. 109-115.
- Douglas M., 1992, *Risk and blame: Essays in cultural theory*, London, Routledge.
- Downes D., Rock P., 2003, «Sources of knowledge about deviance», στο Downes D., Rock P., *Understanding Deviance*, Oxford University Press, σ. 24-52.

- Featherstone M., 1992, «The heroic life and everyday life», *Theory Culture and Society*, no 9/2, σ. 159-182.
- Ferrell J., 2004, «Boredom, crime and criminology», *Theoretical Criminology* [Special Issue: Cultural Criminology], vol. 8, no 3, σ. 287-302.
- Fielding J., Gilbert N., 2002, *Understanding social statistics*, London, Sage.
- Foucault M., 1977, *Discipline and punish*, London, Penguin.
- Furet F., 1971, *L'histoire quantitative et la construction du fait historique annales*, E.S.C. XXVI.
- Laclau E., Mouffe C., 1985, *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*, London, Verso.
- Lambropoulou E., 2005, «Crime, criminal justice and criminology in Greece», *European Journal of Criminology*, vol. 2, no 2, σ. 211-247.
- Lash S., Friedman J. (eds), 1992, *Modernity and identity*, Oxford, Blackwell, σ. 265-290.
- Maffesoli M., 1989, «The sociology of everyday life: Epistemological elements», *Current Sociology*, no 37/1, σ. 1-17.
- Maguire M., 1994, «Crime statistics, patterns and trends: Changing perceptions and their implications», στο Maguire M., Morgan R., Reiner R. (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, London, Oxford, σ. 233-291.
- Nelken D. (ed.), 1994, *The futures of Criminology*, London, Sage.
- Regnier A., 1971, «Mathématiser les sciences de l'homme?», στο Rochard P., Jaulin R., *Anthropologie et calcul*, coll., σ. 10-18.
- Rose G., 1982, *Deciphering sociological research*, London, MacMillan.
- Ruggiero V., 1997, «Punishing children: The manufacture of criminal careers in Hellion town», *Theoretical Criminology*, no 1/3, σ. 341-361.
- Serres M., 1968, *Hermès ou la communication*, ed. De Minuit.
- Sparks R., 2001, «Degrees of estrangement: The cultural theory of risk and comparative penology», *Theoretical Criminology*, no 5/2, σ. 159-176.
- Spinnellis C., 1997, *Crime in Greece in perspective*, Athens, N. Sakkoulas Publishers.
- Stanley C., 1996, *Urban excess and the law: Capital, culture and desire*, London, Cavendish.
- Sumner C., 1994, *The sociology of deviance: An obituary*, Buckingham, Open University Press.
- Young J., 1988, «Radical Criminology in Britain: The emergence of a competing paradigm», *The British Journal of Criminology*, vol. 28, no 2, σ. 289-313.
- Walker M. (ed.), 1995, *Interpreting crime statistics*, Oxford, Clarendon Press.